

*Skutočný príbeh dvoch sestier,
ktorým Osvienčim vzal domov.*

NEZABIJEŠ

IVANA HAVRANOVÁ

Ljndeni

Nezabiješ

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindenisk
www.albatrosmedia.sk

Lindenisk

Ivana Havranová

Nezabiješ – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

NEZABIJEŠ

IVANA HAVRANOVÁ

NEZABIJEŠ

Ljndeni

Ivana Havranová: Nezabiješ
Copyright © Ivana Havranová, 2026
Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2026
Cover design © Peter Považan, 2026

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať s cieľom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.
Vytážovanie textu a dát z tejto publikácie v zmysle čl. 4 smernice 2019/790 EÚ je zakázané.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-5222-0
ISBN e-knihy 978-80-566-5227-8 (1. zverejnenie, 2026) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-566-5228-2 (1. zverejnenie, 2026) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-566-5226-8 (1. zverejnenie, 2026) (ePDF)

Riava Váhu sa valila povedľa brehov, v strede sa na všetky strany vykrúcali hrubé pne starých topoľov a strapaté vrby. Zlomil ich víchor a odkotúľal do naručia kalnej, ľadovej vody. Ryby sa na hladine ukázať neodvážili, zásah tvrdým drevom by neprežili. Nad vodou sa dvíhal opar, ešte sa v ňom motal posledný hmyz nie veľmi prívetivého dňa, stmievalo sa. Margita s Jolanou sa ponáhľali domov, do domca pri betónovej hrádzi, nemali chuť túlať sa mestom. Dve sestry. Jolana bola účtovníčka u Roľného, veľkopodnikateľa s textilom, Margita sedela celé hodiny v továrni za šijacím strojom a prišívala na dámske šaty golieri, vrecká, manžety. Jediná profesia, ktorá by sa jej v tejto fabrike páčila, bolo návrhárstvo. Nemala však na to školu. Trenčín síce nebol ďaleko, no vojna sa

valila krajinami a rodičia prichádzali s čudnými správami. Vraj školy už budú iba pre slovenské dievčence a tie židovské nech sú rady, že majú prácu. Slovenský štát sa dostal pod krídla Hitlera.

„Veď po vojne všetko dobehneš,“ usmieval sa na Margitu otec a oči sa mu rozšírili ako dozreté olúpané mandle. Pravdaže poznal históriu, pravdaže vedel, ako to v tomto svete takmer od jeho začiatku bolo so Židmi, no spoliehal sa na dvadsiate storočie. To už predsa nie je nijaký stredovek. Moše bol majiteľom nevelkej reštaurácie na prízemí svojho domu a vlastnili aj malú galantériu na jednej z hlavných ulíc mesta, plnú farebných klbiok, plátna na vyšívanie a rôznych ihiel. Obchodík bol kráľovstvom jeho manželky Hanny. Od šiestej ráno, keď sa postavil k sporáku, zotrval s tvárou v horúcej pare plaziacej sa z polievok až do večera. Zatvárali tri hodiny pred polnocou a vtedy si mohol vydýchnuť aj majiteľ. Niekedy ešte hodinu čistil kuchyňu a drhol prihorené hrnce, inokedy vstal radšej ráno o piatej a šiel urobiť to, čo včera nestihol. S mierne opuchnutými nohami sa šuchtal po dlážke natretej olejom, vyzametal všetky kúty, poutieral i drevené stoly, stoličky...

„Moše, variš najlepši šoulet na svete!“ kričali niekedy stravníci. Niektorí však dodali: „Škoda len, že je to židovské žrádlo!“

„Tak ho nejedzte, chlapci. Urobím vám zemiakové placky!“ usmieval sa kuchár a vedel svoje. Budú ho jesť.

Aj zajtra, aj pozajtra a ešte aj tanier vylížu, lebo ak mu nejaké jedlo šlo naozaj bravúrne, bol to šoulet.

Keď fabrika zatrúbila koniec zmeny, počulo to celé mesto, ľudia si mohli podľa toho napraviť hodinky. Margita sa postavila, napravila si na bokoch sukňu, vždy sa jej pri sedení vyhrnula, a z kabelky vytiahla malé zrkadielko, aby sa trochu prifarbila. Jemne, takmer neviditeľne, no tak, aby mala výraznejšie líca. Na veľkom stole poskladala šaty, posunula ich nabok, zatvorila stroj a vyšla z fabriky. Jej bránou sa hrnuli takmer samé ženy. Tlačili sa jedna na druhú, každá už chcela byť za pľotom svojho pracoviska. Pani Urbanovská, nízka ženička s nevelkou čiernou kabelkou v ruke, takmer utekala, pani Švachová cupkala, ani čo by ju tlačili topánky. Neboli najkvalitnejšie, všetky peniaze, ktoré zarobila, strčila vždy do rodiny. Na seba celkom zabúdala. Margita ju mala rada, s dcérou pani Švachovej, s Majou, sa dokonca priatelili. Ešte ako žiačka k nim chodievala na krachelku, žltú sladkú vodu plnú bubliniek. Vždy sa jej zdalo, že Majin otec bol nejaký černejší ako ostatní. *Asi má rád slnko*, vravievala si a myšlienku, že by mohol byť cudzinec, vypustila z hlavy. Pracoval v továrni na krachelky už dlhé roky, vlastne ešte od prvej republiky. A nosil domov červené a žlté limonády. Limonádu inej farby nevyrábali.

Pri zelovoci, cestou k veľkému činžiaku, ktorý všetci v meste volali Rožák, dobehla sestru Jolanku.

„Ideš domov?“ spýtala sa dievčaťa oveľa upravenejšieho, ako bola Margitka. Jola si výrazné pery prifarbila červeným rúžom, viečka očí jemne namaľovala vypálenou zápalkou, prešla ňou aj obočie. Jola patrila medzi najkrajšie dievčatá v meste.

„Nie. Ešte pôjdem do cukrárne s Jelou. Chceš ísť s nami?“ pozrela na sestru pohľadom, ktorý jasne naznačoval: *Nie, nechod! Chceme sa rozprávať o chalanoch z mesta.*

Margita sa usmiala popod nos a pochopila: „Nie, idem domov. Pomôžem otcovi v kuchyni. Ty by si tiež niekedy mohla.“

„A teba čo do toho? Otec sa nesťažuje,“ odvrkla staršia Jola a už sa aj od sestry odpojila. Nikdy nemala rada, keď ju niekto poučal. A ešte mladšia sestra... Margita si pri pohľade na sestru takmer vždy uvedomovala, že Jolana má krásnu tvár, veľké tmavé oči ako otec a vlasy v hrubom čiernom vrkoči ako mama. Lenže mama, tá si vlasy ešte obtočila do krásneho drdola a keď šla von, prikryla ho sivým klobúčikom.

„V mladosti som to tak nemala. No na vydatú ženu sa nepatrí, aby jej vlasy lietali z boka na bok,“ vravievala, keď dievčatá dobiedzali, aby drdol zrušila. Napokon, aj tak mala doma na hlave takmer vždy šatku. Čiernu, bielu, ako kedy.

Keď vošla Margit do domu, zacítila prenikavú vôňu plnených kapustných listov. Zbožňovala ich. Otec ne-

mal rád, keď rodina jedla v reštaurácii, no keď nedoniesol jedlo domov, hore na poschodie, nemohol frflať. Vybehla do bytu po dvoch schodoch a trielila rovno do kuchyne. Na sporáku však našla prázdne hrnce.

„Nemáme obed, mami?“ spýtala sa hladná bez pozdravu.

„A čo? U nás sa nezdraví?“ počula mamin hlas. Nikdy nebol prísny. Mama bola drobná, útla, aj hlas mala nežný.

„Dobrý deň, mami. Som však taká hladná, že ani nevidím. Kde si?“ zasmiala sa a matka s ňou.

„Otec zabudol, že má aj rodinu. Nedoniesol nám ani suchý chlieb,“ bez výčitky sa sťažovala matka.

„A ty si neobedovala?“

„Nie!“

„Prečo nejdeš dole do reštaurácie?“

„Neviem. Cítim, že ľuďom sa to nepáči. Poškuľujú po mne, akoby som kradla.“

„No veru ja idem. Čo ma po nich,“ odvrkla Margita, hodila tašku na stoličku, nabrala si z vedra vodu do skleneného pohára s uchom, napila sa a už jej nebolo. Utekala dolu schodmi a medzi dverami vrazila do mladíka vyobliekaného ako kráľ.

„Si bláznivá alebo čo? Či ma nevidíš?“

„Nie! Kde si?“ zasmiala sa a už aj bola dnu, v kuchyni. Medzi vysokými kastrólmi a rozpáleným olejom na rajniciach.

„Otec, kde si?“ zakričala, lebo muža nevidela. Vybrala teda z police tanier, polievku nechala polievkou a nabrala si tri plnené kapustné listy. Objavil sa s plnými rukami soli, rasce, červenej papriky. Všetko ukrýval v malej špajze vedľa kuchyne a starostlivo dbal o to, aby sa dnu nedostali myši alebo potkany. Pravda však bola taká, že sem-tam sa objavila kdejaká chrobač. A mal čo robiť, aby sa jej zbavil. Niekedy bojoval aj proti hlodavcom. Reštaurácia bola pri Váhu a ľudia vypúšťali do vody rôzne splašky. Samé dobroty pre stvorenia s dlhými prednými zubami. Keď šiel niekedy večer popri rieke, len tak, aby si vyvetral hlavu, a posvietil baterkou na breh, len tak sa tam hmýrili.

„Dobrý deň, otec,“ povedala s plnými ústami a ešte sa snažila do nich napchať kus chleba.

„Čo tu robíš? Prečo neješ doma?“

„Lebo si nám nič nedoniesol. Mama nejedla doteraz,“ vytkla hlave rodiny, že sa ktovieako nestará.

„Och, celkom som zabudol! Musel som spojiť dva stoly, aby sa mohli najesť gardisti. A lietali som okolo nich. Jeden vykrikoval, že židácke jedlo žrať nebude. No niekto mu povedal, že kde zoženie lepšie, tak prestal. Cítil som sa veľmi neprijemne. A po prvý raz mi búšilo srdce, pociťoval som úzkosť. Čo sa to tu robí? Doteraz vždy iba také neškodné podpichovačky, niekedy žartíky...“

„Prečo sa čuduješ? Veď máme prezidenta, ktorý zbožňuje Nemcov a aj to národu dáva na vedomie. Nuž, mnohí sa chytia.“

„Veď som v našich novinách čítal, že Hitler nemá Tisa za nič! Vraj sa sťažoval, že rumunskému prezidentovi musí vždy všetko vysvetľovať do detailov, a Tisovi stačí narobiť veľa šnicľov, posunúť mu ich pod nos a súhlasí so všetkým!“

„No veď to je to! Súhlasí so všetkým, otec. Preto idú po nás. Lebo po nás ide Nemecko!“ Margita sa od rozrušenia takmer zadusila kapustným listom.

„Mali by ste si na seba dávať ozajstný pozor. Títo ľudáci sú veľmi agresívni. Aby sa vám niečo nestalo!“ varoval ju otec.

„No to hádam až tak nie.“ Dcéra sa usmiala na otca a zapila jedlo vodou. Keď zostal tanier prázdny, otec sa pobral do reštaurácie skontrolovať, či hosťom niečo nechýba.

„Počúvaj, Moše! Ty tak dobre varíš... Až ma serie, že si Žid,“ povedal Silvo a Moše sa usmial: „Mňa to zase vôbec neštve, Silvo. Ani to, že ty Žid nie si!“ odvetil a všetci sa rozosmiali. Poznali humor majiteľa. Napokon, ten židovský bol vychýrený! Tri pivá z ilavského pivovaru im mútili hlavy, plietli jazyky, radšej zmĺkli.

Na chodník pred reštauráciu *David* vyšli s napráskanými bruchami, zoradili sa a ulicou sa rozozvučali slová: „Luterán a Žid, to je jeden hyd,“ kričali mladí ľudáci a pochodovali tak, ako im pivo dovolilo. Okolo krčmy *Sor*, synagógy... Mladý Višňovský, prechádzajúc okolo domu, v ktorom žil s rodičmi a so starým otcom,

zabúchal na oblok. Vtedy vždy vedeli, že ho majú takmer doma a ešte aj najedeného.

Margita márne čakala na Jolanu. Nádejala sa, že predsa len príde domov a zoberie sestru von. Keď mohli chodiť do školy, pred vojnou, hrali na školskom dvore volejbal, naháňali sa, chodili k Váhu preskakovať veľké skaly tak, aby nespadli do vody. Ak sa aj niektorá stergala do divého prúdu, vždy mal kto pomôcť! Teraz sa nedalo. Židom zakázali parky, kiná, divadlá, nesmeli kráčať hlavnými ulicami. Iba tak, poza bučky...

Jola však neprišla. Mladšia zo sestier si teda sadla k obloku, zobrala knihu s receptami a začítala sa do kysnutých koláčov. Okrem toho, že ich mala veľmi rada, dokázala napiecť niekoľko plechov. Najlepšie jej šli buchty so slivkovým lekvárom. Ten však nemohol byť len taký hocijaký. Pod Lachovcom mala sad teta Ema s ujom Tónom a ich slivky lahodnosťou takmer spievali. Hostia si ich objednávali najmä ráno k bielej káve.

„Tu som!“ začula konečne nežný hlas sestry a vyskočila šťastná, že nebude v izbe sama. Nerada sedela v kuchyni pri mame. Bola smutná, ustavične zamyslená, často horekovala... Bála sa o všetkých členov rodiny. No aby šla do galantérie, to už muselo byť niečo výnimočné. Zamestnala tam mladú Moravanskú a zastavila sa, iba keď mala lepšiu náladu.

Margita sa utiahla do izbičky, neveľkej, príjemnej, s oblokom nazerajúcim na divočinu Váhu. Bývala v nej

spolu s Jolou a najradšej mala večer v posteli. Keď už trochu aj zaspávali, keď už viečka zakrývali krásne oči oboch. Práve vtedy si rozprávali zážitky z celého dňa, pomaly, niekedy nezrozumiteľne, zaspávanie držalo jazyk na uzde. Margita najmä počúvala. Nechodila tajne do parku ako Jolanka. Bála sa porušiť akýkoľvek zákon. Radšej sa prešla iba po násype okolo rieky. Tam neprekážala nikomu. Ani gardistom.

„Chod' sa najesť do reštaurácie. Doma nič nemáme,“ oznámila jej sestra. Jolanka sa teda preobliekla z fajnového svetra, blúzky a sukne do domáceho, v lavóri pri dverách si poriadne umyla ruky najmä medzi prstami a nechala Margitu samu. Zatvorila za sebou dvere, no odrazu sa opäť otvorili a Jola zvolala: „Poď so mnou. Dáš si nejakú vodu! Nech tam neseďím sama ako opustená srna!“

„Už som tam bola, Jolka. Nechce sa mi. Veď ty sa rýchlo naješ a prídeš domov!“

„Ale poď! Budú tam sedieť tí Tisovi chrapúni a určite si neodpustia pokrikovanie!“

„Veď tam je otec, čoho sa bojíš?“

„Otec sa ich tiež trochu bojí. Už som si to všimla,“ odvetila Jola a stála medzi dverami. Margita pochopila, že bez nej neodíde, nuž teda vstala z kresla a vyšla z izby.

„Ľudáci už odišli! Najedli sa a vypadli. Nie je tam nikto z nich!“ usmiala sa a chytila sestru za ruku. Robievala to od detstva. Jolana jej ruku mocne stlačila, až

niekedy skríkla: „Pozor! Prsteň mi vtlačáš do kože!“ Zakvília od bolesti, tenký zlatý prsteň sa jej mocne pritlačil na stredný prst. A už si obe sadali k stolu, ktorý tak trochu patril iba im. O chvíľu sa objavil otec s tanierom plnenej kapusty. Tú Jola nemala veľmi rada, no nepovedala ani slovo. Vedela, že otec varí jedlá, ktoré chutia stravníkom.

Jedla pomaly. Celkom inakšie ako Margitka. Tá sa jedlom šla zadusiť. Jola si vychutnávala každý hlt a žula, akoby mala deravé všetky zuby a boleli ju.

„To tu budeme do večera, Jola. Jedz rýchlejšie!“ nezdržala sa Margita.

„A prečo? Niekam sa ponáhľaš? Čo mám prehltáť nepožitú? Vieš, ako z toho bolí žalúdok? Nevieš! Tak to raz skús!“

„Dobre, dobre, ale neznášam pach jedla. Niekedy ma až napína!“

„Si normálna? Veď to je naša reštaurácia! Otec varí veľmi čisto a všetko je čerstvé! Toto si naozaj nemusela povedať.“

„Prepáč, princezná! Jednoducho tu už nechcem byť, lebo aha, kto sedí v tamtom kúte!“ Jemne mykla hlavou smerom k obloku. Jola sa pozrela a áno. Bol tam Margitin spolužiak z vlašajška, vtedy ešte chodiť do školy mohli. Miloš. Vysoký blondiak s modrými očami, chlapec z veľmi dobrej rodiny. Otec lekár, mama pani milostivá doktorová. Vyzeral ako pravý Nemec. Hoci

v Nemecku ešte nikdy nebol. Už v škole na seba pozerali, no keď dostali Židia zákaz sadať si do predných školských lavíc, vzťah, hoc i celkom tajný a neviditeľný, zmizol niekde v nariadeniach fašistického prezidenta Tisa.

„Pozerá sa na teba,“ oznámila sestre Jola. Tá nedokázala udržať zrak na stene pred sebou a pozrela na Miloša. Mávol jej. Pozdrav mu vrátila a bola si istá, že všetci navôkol si všimli, ako sa celá roztriasla. Bol to chalan, ktorého registrovala, už ani nevedela odkedy. Áno, mala ho rada, áno, bola zamilovaná.

„Máš pekné vlasy,“ povedal jej raz idúc okolo na bicykli. Iba málokto v meste sa mohol prevážať na dvoch kolesách, Milošovi však rodičia bicykel kúpili a odvtedy na ňom sedel častejšie ako doma na gauči. Bol celý čierny, mal dve rýchle kolesá a ešte aj rúru.

„Naozaj?“ odvetila vtedy rozpačito Margita: „Aj tvoje sa mi páčia!“ dodala.

„Moje sa páčia každému. Vyzerám ako Nemec!“ zasmiel sa a zabrzdil.

„A si?“

„Čo? Nemec? Nie som! Jasné, že nie som. No lanárili ma do tej ich kriklúnskej bandy. Vraj sa ich ľudia boja a to je dobre. Aspoň poslúchajú. Vraj ja k nim patrí, lebo som, ako hovorí Hitler, presne taký, ako majú ľudia vyzeráť. Tak to ty potom v tej vašej bande byť nemôžeš, povedal som Silvovi s čiernymi očami a tmavými vlasmi. Odvtedy mám od nich pokoj!“

Okolo dvojice prechádzal učiteľ matematiky. Pozrel na Miloša a vyštekol: „Nemáš čo robiť? Len postávať so židovským dievčaťom?“

„No a? Mám voľno, pán učiteľ. Postávam, s kým chcem,“ odvrkol a Margita videla, že sa nahneval. Učiteľ, člen Hlinkovej gardy, sa pustil svojou cestou, ešte sa obzrel a zakričal: „Poviem tvojmu otcovi!“

„Povedzte, komu chcete, pán učiteľ. Mňa to veru trápiť nebude!“ zasmial sa tak nahlas, aby učiteľ počul. Ten len mávol rukou, ale Miloš vedel, že všetko vytrepe. A nielen otcovi.

„Nemal si mu nič vraviť, Miloš. Vieš, akí sú. Hneď sa vychvaľujú, že na niečo prišli. A možno začnú robiť tvojmu otcovi problémy.“

„Tomu veľmi nemôžu. Pozná všetkých a okrem toho by ich nepočúval. Môj otec je frajer! Nijaký hitlerovský sraľo. Seriem na nich, dievča. A vieš čo? Hneď po vojne si ťa zoberiem za ženu. To si zapamätaj! A nijaký učiteľ mi nebude kibicovať do života.“

Margitka sa začervenala, zvrtila sa na opätku čiernej topánky so šnúrkami a rozbehla sa po násype domov. V hlave jej zvučala Milošova veta ani potok zvaný Biela voda, čo tiekol cez Dohňany. Mala ho rada, chodievali sa doň kúpať. To bolo však pred tým, ako to Tiso Židom zakázal. Sukňa zakrývajúca mladé kolená sa jej sem-tam okolo nich obtočila, musela si ju naprávať. Niekedy ju nemala rada, ani nevedela, prečo si ju dnes obliekla.

A bielu blúzku s kockovaným golierikom. No nijaký úžas. Keby vedela, čo sa jej s Milošom prihodí, veru by zo skrine vytiahla niečo celkom iné. Sviatočné. Najkrajšie. Také... synagógové! A možno by si na hlavu dala aj hodvábnu šatku. Proti slnku.

Vbehla do svojej izby, hodila sa na posteľ a celkom zabudla, že má na nohách topánky. Keby tak vošla mama...

„Čo je? Čo sa váľaš? Nemáš čo robiť?“ vošla.

„Bolí ma hlava, mamička. Aj som sa bola prejsť, no nepomohlo.“

„A topánky na nohách pomôžu? Ležíš v posteli, Margit! Nie si na ulici!“ dohovárala dcére, no jej sa to nejak nepozdávalo. Hovorila akosi ticho.

„Mama, prečo vravíš tak potichu? Bolí ťa hrdlo? Si prechladnutá?“ spýtala sa namiesto vysvetlenia.

„Prišli gardisti. Spisujú celý náš majetok. Vraj nám bude nanič, pôjdeme do pracovného tábora,“ vyzradila tajomstvo, hoci si s mužom povedali, že dcéram nepovedia ani slovo. Nielen aby ich nevystrašili, báli sa, že by napríklad ušli. Najmä Margit. Tá bola taká divoká!

„Do akého tábora?“

„Do pracovného, Margit.“

„Ale veď my pracujeme!“

„No nie v nemeckých firmách. Vraj potrebujú ľudí, lebo ich veľa padlo vo vojne. Majú vyľudnené fabriky.“

„A čo my máme s ich vojnou? Oni začali!“

„To my dve veru nevyriešime, Margitka. Choď sa preobliecť a vyutieraj v reštaurácii dlážku.“

„Dnes je na rade Jolana, mamička. Ja to robiť nebudem,“ nadula sa a odišla z izby na dvor, pod starú hrušku. Padali z nej polozhnuté plody, hniličky, niektoré už celkom ohnedli. Na mnohých sa pásli osy, Margit prekvapilo, že o nektár sa bijú aj veľké muchy mäsiarky. Osám sa však vyhýbali. Vždy trpezlivo vyčkali, kým hruška zostane opustená, bez žihadlového hmyzu, a potom vystrčili malé čierne sosáčky a zaborili ich do ovocia.

Miluje ma, pomyslela si a celkom zabudla, čo sa deje u nich doma.